

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՍԻՆԱՅԻ Ս. ԿԱՏԱՐԻՆԷԻ ՎԱՆՔԸ

Այս տարուան Ապրիլ ամսուան ընթացքին, բարեբախտութիւնը ունեցանք կատարելու ուխտագնացութիւն մը գէպի Սինայի թերակղզիին Ս. Կատարինէի վանքը։ Ուխտագնացութեան առիթով, կրօնական ու պատմական վայր մը տեսնելու փափաքին հետ նպատակ ունէինք նաեւ այս հին վանքին մէջ գտնելու և ցուցակագրելու հայերէն ձեռագիրներ։

Ճանապարհը երկար և յոգնեցուցիչ էր ամբողջ մեր խումբին համար։ Վանքը Աղեքսանդրիայէն 607 հազարամիկր հեռու է։ Որտա հետաքրքրական ու նկարագրիչ, մանաւանդ Կարմիր Ծովի վրայ բացուող Սինայի թերակղզիին Ֆէյտան կոչուած հովիտը, որուն մէջէն անգղալարար բարձրացող կառքը զոյնզոյն կրանիթեայ լեռնաշղթաներու, անհամար ձորերու ոլորտին ընդմէջէն, տեսողութեան առջև կը բերէ աննկարագրելիօրէն գեղեցիկ տեսարաններ, յանգելու համար վերջապէս Ս. Կատարինէի վանքին՝ որ երկինքէն ինկած զոհարի մը պէս հեռուէն կը փայլի երեք բարձրաբերձ լեռներու — Մովսէս, Սաֆսաֆա, Մինէյյա — քղանցքներուն հանդիպման կէտին, 1470 միկր բարձրութեան վրայ։

Վանքը կառուցուած է Բիզանդիոնի Յուստինիանոս կայսեր կողմէ յամի Տեառն 570ին։ Ամրոցի մը նման շրջապատուած է չորս կողմերէն 12-15 միկր բարձրութեամբ և 1.65 միկր թանձրութեամբ կրանիթեայ պարիսպներով։

84 միկր երկայնքով և 70 միկր լայնքով տարածութիւն մը կը զրաւէ վանքը։ Բառանկիւն այս շրջափակին մէջ կը պարփակուի Ս. Կատարինէի Մայր Եկեղեցին՝ որ իր գանձերով աւելի թանգարան մըն է. արժէքաւոր նկարներ, բազմազան ֆահեր, մոզաիկներ կը տեսնուին ամենուրեք։ Աղեքսանդր Բ. Չարին կողմէ նուիրուած է ոսկեզօծ, նրբօրէն քանդակաւ ջուխտ դամբան-պահարաններով Ս. Կատարինէի պատկերը։ Ունի 2000է աւելի թանկարժէք սրբանկարներ (իքոն) որոնք կը ներկայացնեն

աշխարհի վրայ գտնուած սրբանկարներու ամենամեծ հաւաքածոն։ Նկատելով որ Լէօ կայսրը, Բ. դարուն, իր հրամանագրերովը ոչնչացնել տուաւ Բիզանդական կայսրութեան մէջ գտնուած բոլոր սրբանկարները, անոնց պաշտամունքը դադրեցնելու համար, այստեղ գտնուող սրբանկարները զերծ մնացին ոչնչացումէ, որովհետեւ այդ թուականին Սինայի թերակղզին արդէն ինկած էր Իսլամ տիրապետութեան տակ. հետեւաբար վերոյիշեալ հրամանագրերը չէին կրնար ի գօրու ըլլալ վանքէն ներս։

Պատմութիւնը կ'աւանդէ թէ Ս. Կատարինէ կոչւ. քրիստոնէութիւնը ընդունելուն համար, հալածուած, չարչարուած ու գլխատուած է Աղեքսանդրիայ մէջ և մարմինը անյայտացած է։ Սակայն Յուստինիանոս կայսեր կառուցած այս վանքին բարեպաշտ վանականներէն մին, Բ. դարուն, Աստուածայայտնութեամբ երևան բերած է թէ նահատակաւ կոյսին մարմինը հրեշտակներու թեւերուն վրայ Աղեքսանդրիայէն փոխադրուած ու թաղուած է Մովսէս լեռնաշղթային մէկ զագաթին վրայ։ Վանականները կը հաւատան ու երկար փնտռուքներէ ետքը կը գտնեն կոյսին մարմինը՝ այժմ իր անունը կրող լեռան գագաթին վրայ, ծովու մակերեսէն 2635 միկր բարձր։ Կը գետեղեն զայն նախ նոյն գագաթին վրայ կառուցուած մասնաւոր մատուռի մը մէջ ու յետագային, ԺԱ. դարու ընթացքին, կ'իջեցնեն զայն պահարանի մէջ ու կը պահեն այն առնելու Վելյակերպութեան եկեղեցին յորջորջեալ սրբավայրին մէջ, յորմէնտէ վանքն ու եկեղեցին կը կոչուին Ս. Կատարինէի վանք և Ս. Կատարինէի եկեղեցի(*)։

(*) Տ. Թորգոմ Պատրիարքի պատրաստած **Սուրբ և Տօմ զբնակին մէջ** (էջ 48), հետեւեալ ծանօթութիւնը կը տրուի՝ Նեկսարիէն կամ Կասարիէն կոյսի մասին. «Աղեքսանդրացի ազնուական տնայ, ըստման Կասանդիանոսի ցեղէն, իմաստէր տնայ, որ, երբ Մակսիմիանոս Տաւ Աղեքսանդրիա գալով մեծ մեհեանցին մէջ ներկայ էր հեթանոսական տնայ, զմաց հրապարակաւ յանդիմանեց զինք, իր պաշտած կուռքերուն ստօլիքն պարզելով։ Կայսրը հրաւիրեց իր փիլիսոփաներէն եւ հետեւեալ յիսուն անձիք, որպէս իրենց զինքներէն բարձրագոյն կոյս։ Անոնք ոչ միայն յայտնեցան, այլ բնականապէս, նուաճուելով անոր պիտանքութենէն, իրենց իսկ բիւսոնեայ դարձան։ Մակսիմիանոս հրակէզ ման-

Վանքի շրջափակին մէջ, եկեղեցւոյ կողքին, է. դարուն կառուցուած է մզկիթ մը՝ խորհրդանշելով երկու մեծ կրօններուն համագոյութեան կարեւրութիւնը նոյն վայրին վրայ։

Իրաւամբ, աւանդութիւն և պատմական իրողութիւն է որ երբ Սինայի թերակղզին անցաւ կամ անցնելու վրայ էր Իսլամ տիրապետութեան տակ, Քրիստոնեայ վանականներ իմաստութիւնը ունեցած են զիմելու ուղղակի մեծ մարգարէին, հրաւիրած ու հրաւիրած են զինք վանքին մէջ, ու ստացած իրմէն վանքին նուիրականութիւնն ու անբռնարարելիութիւնը հռչակող վաւերագրեր, զորս մարգարէին զրոյմին տակ, իմա մատի ու ձեռքի ստորագրութեամբ, ցուցադրած են զրադարանի անցքի պատեւրուն վրայ։

Երբ իշխանաւոր Էլ - Հաքիմ, «առաքեալ ուղղափառ հաւատքին», (996 - 1021) իր բանակով կը մօտենար վանքին, զայն կործանելու համար, ի տես մեծ մարգարէէն տրուած վաւերագրերուն, կը դադրեցնէ իր արշաւանքը և յետոյ կը կոչէ վանքը կործանելու իր որոշումը, պարտադրելով սակայն որ վանքի շրջափակին մէջ ու եկեղեցիի կողքին կառուցուի մզկիթ մը, ինչ որ վանականները ընդ փոյթ կատարած են, այսպէս ապահովելով իրենց ու վանքին գոյութիւնը մինչև օրս։

Աւստագնաց այցելուին խուզարկու աչքը կրնայ նշմարել վանքի շրջափակին մէջ այլալեզու եկեղեցիներու պատկանող մատուռներու հետքեր, որոնք յայտարար նշաններն են թէ անցեալին վանքէն ներս ապրած են Յոյներէ զատ նաև այլ քրիստոնեայ ազգերու պատկանող միաբաններ, ընդ որս թերևս Հայեր ալ՝ որոնք կերտած են Մեսրոպեան տառերով, վանքին մէջ գտնուած հայերէն ձեռագիրները։ Այսօր սակայն, վանքը իր յարակից մասերովը կը

պատկանի Ս. Կատարինէի Յունադաւան ինքնագլուխ Միաբանութեան։

Գրադարանը 60 մեթր երկայն ու 15 մեթր լայն ընդարձակ սրահ մըն է։ Ըստ զրադարանապետին յայտարարութեան, իր մէջ կը պարունակէ, տպագրեալ ու ձեռագիր, 6000է աւելի թանկարժէք հատորներ, գրուած 11 լեզուներով. — Յունարէն, Աւրարեւելէն, Սիրիաք, Ռուսերէն, Պարսկերէն, Հայերէն, Ղպտերէն, Ֆրանսերէն, Լեհերէն, Լատիներէն և Վրացերէն։

Ձեռագիրներուն մէջ յիշատակութեան արժանի է Codex Sinaiticus կոչուած Յունարէն Աստուածաշունչը, որ օտար ձեռքերու միջոցաւ 1869ին հասած է նախ Ռուսիոյ Զար Աղեքսանդր Բ-ին, որ ազնուութիւնը ունեցած է վերադարձնելու վանքի զրադարանին հարազատ ընդօրինակութիւն մը, և որ այսօր հպարտանքով կը ցուցադրուի զրադարանին անցքի ցուցափեղկերէն միոյն մէջ։ Codexը կը բաղկանայ 346 ընտիր մագաղաթեայ թերթերէ, իւրաքանչիւրը 13.5ով 15 մատնաչափ ծաւալով։ Իրիտանական Թանգարանը գնած է սկզբնաղբի օրինակը Ռուս Համայնաւոր կառավարութենէն 1933ին, 100.000 Սթէրլինի, և այժմ կը պահուի այս թանգարանին մէջ, իրրև անոր ամենէն արժէքաւոր հնութիւններէն մէկը։

Աղեքսանդրիոյ մէջ հրատարակուող յունական թերթի մը բարեկամ խմբագիրներէն մէկուն և կնոջս հետ, զրադարանին երկյարկանի պահարաններուն մէջ, երկու ժամ անընդհատ փնտառութիւն կատարեցինք գտնելու համար հայկական ձեռագիրներ, որովհետև 1942ին, առաջին ուխտագնացութեանս միջոցին, օրուան զրադարանապետը ներկայացուց ինձ նմոյշ մը հայկական ձեռագիրներէն, զորս աչքէ անցուցի օրպէս հետաքրքիր Հայ, առանց որեւէ նօթագրութեան։ Հակառակ կարգ մը պատուիրակներու կողմէ կատարուած աշխատանքներուն, սոյն վանքի ձեռագիրներու ամբողջական ու կանոնաւոր ցուցակագրութիւնն ու դասաւորումը զեռ տեղի չէ ունեցած։ 1957ին և 1958ին, Փրինսթըն-Միչիկըն համալսարաններու նախաձեռնութեամբ կատարուած են աշխատութիւններ զրադարանէն ներս, ցուցակագրումի և դա-

ռամբ նահասակի տուաւ այս վերջիններ, եւ բանաստեղծ տուաւ զնեկարին, եւ բազում ամօշխմներէ վերջ, երբ չկրցաւ խախտել անոր հաւատքը, դասապարտեց զխառնութեան։ Քրիստոնեաներ անոր մարմինը զաղնաբար փոխադրեցին Սինայի վանք, որ այնուհետեւ այդ պատճառաւ եղաւ նշանաւոր ուխտագնացի մը։ Ս. Կատարինէ նկատուած է պատշաճ արքունիք քրիստոնեայ իմաստներէն։

սաւորութիւն առնչութեամբ: Հակառակ տար-
ուած աշխատանքներուն, գրադարանապե-
տին յայտարարութիւնը, թէ քննադիրները
տակաւին կանոնաւորապէս դասաւորուած
չենք, կրնայ ներկայացնել ճշմարտութեան
մէկ մասը:

Յունական վանքերու աւանդական սո-
վորութեան մը համաձայն, Ս. Կատարինէի
վանքն ալ պահած, պաշտպանած ու կու-
տակած է դարերէ ի վեր իր ննջեցեալ վա-
նականներուն օսկորները վանքի շրջափա-
կին երկու մեծ աւանդատուններուն մէջ,
բացառելով եպիսկոպոսներու մահկանացու
մնացորդները, որոնք գոհուած կը պահ-
ուին անջատ պահարաններու մէջ: Այս սո-
վորութիւնը ազդու և մշտական յուշարար
ազդարարութիւն մըն է ննջեցեալներու
կողմէ, ուղղուած ամենքին՝ վանականնե-
րուն և ուստաւորներուն, Աստուածաշնչա-
կան այս խօսքին. «ՅԱստուծոյ երկիր, և
զպատուիրանս Նորա պահեա՛, զի այս է
մարդն ամենեկին» (Ժողովող, ԺԲ., 13):

Վանքը իր շրջափակին մէջ ունի նաև
պտղատու պղտիկ պարտէզ մը, գեղազարդ-
ուած կիպարիսներու շնորհալի թաւուտքով
մը, ինչ որ անապատային լեռի լեռներու
ամայութեան մէջ կախարդանք մըն է ինք-
նին: Վանքին ու պարտէզին հարկ եղած
ջուրերը կը հալթալթուին վանքի շրջափա-
կին մէջ փորուած խորունկ հորերէն: Գըլ-
խաւորներն են Մովսէսի հորը, Անկէզ Մո-
րենիին հորը և Ս. Ստեփանոսի հորը: Սի-
նայի թերակղզիին համար ջուրի խնդիրը
մահու և կենաց խնդիր մըն է. որովհետեւ
անձրև ու ձիւն հազուադէպ են: Վանա-
կանները այս տարի ալ կը տրանջային ջուրի
պակասէն: Այցելուներու տոմարին մէջ ար-
ձանագրեցինք մեր սրտաբուխ մաղթանքը.
— առատ ջուր և անձրև Սինայի թերա-
կղզիին համար:

Ուստապանացութեան մաս կը կազմէ
Մովսէսի լեռան վերելքը, 2283 մետր բարձր
ծովու մակերեսէն: Առաւօտ կանուխ մեկ-
նեցանք վանքէն ու հինգ ժամէն հասանք
լեռան կատարը, ու հոն, կէս ժամուան դա-
դարէ մը վերջ, սկսանք վայրէջքը լեռան
կողէն, ապառաժներու մէջ յարդարուած
3000է աւելի կրանիթեայ սանդղամատերէն:

Լեռան կատարէն, թերակղզիին յաջոր-

դական լեռնաշղթաներուն պարզած համայ-
նապատկերը, որ զէպի Արեւելք կ'երկարի
մինչև Ազապայի ծովախորշը, պարզապէս
հիանալի է, ու եթէ արեւմտեան կողմը
գտնուող ու Մովսէսի լեռնաշղթային մաս
կազմող մերձակայ Ս. Կատարինէի լեռան
երկնասլաց բուրգը — 2635 մետր բարձր —
արգելք չի հանդիսանայ, պարզուած հա-
մայնապատկերը պիտի տարածուէր Ազա-
պայի ծովախորշէն մինչև Կարմիր ծով:

Խրատ սահմանափակ տարածութիւն ու-
նեցող (առ առաւելն 250 քառ. մետր) Մով-
սէսի լեռան կատարին վրայ կառուցուած
են, արեւելեան կողմը, մատուռ մը, իսկ
արեւմտեան կողմը՝ մզկիթ մը, որոնք տա-
րօրինակ կերպով, այդ բարձրութեան վրայ
իրարմէ անջատուած կը մնան քար ու կիրէ
շինուած ու երկաթէ փշաթիկերու ցանցով
պատուած միջնորմով մը: Մատուռը գեղե-
ցիկ է, առատազոյն ու պատերը զարդար-
ուած են Աստուածաշնչական դէմքերու և
դէպքերու վառ նկարներով: Մզկիթը սա-
կայն կարօտ է վերանորոգման: Ան շինուած
է ապառաժի մը վրան՝ որուն ներքն զրա-
նուող քարանձաւը, ըստ աւանդութեան,
ծառայած է որպէս ապաստանարան Մովսէս
մարգարէին, երբ ան, ժողովուրդէն մեկու-
սացած, խօսեցաւ Եհովայի հետ ու կնքեց
Խորայէլի Մեծ Ուխտն ու ստացաւ Անոր
ձեռքերէն սրբազնասուրբ Տաճարանեան՝
որ հիմքը կը կազմէ երեք յաջորդական
մեծ կրօնքներու հաւատքին:

Կը պատմուի դարձեալ թէ այս ապա-
ռաժին վրայէն է որ, իր կարգին, մեծ
մարգարէն Մօհամէտ, իր «պուրազ» ան-
ուանեալ նժոյգին վրայ նստած, սլացաւ
երկինք ու ստացաւ Ալլահէն յաւելուածա-
կան պատուէրներ ու յայտնութիւններ:
Հաւատացեալներ կը տեսնեն այդ ապառա-
ժին վրայ պուրազի ոտքերէն միոյն հեռքը:

Մովսէսի լեռան կատարին վրայ կէս
ժամուան հանգիստէ մը ու վանականներու
կողմէ փորուած խորունկ հորէն քաշուած
համեղ ու պաղօրակ ջուրը ըմպելէն յետոյ
անգամ մը ևս նայեցանք թերակղզիին
բարձրադիր ու սքանչելի համայնապատկե-
րին և աստուածահաճոյ աղօթք մը միմեռն-
ջելով հրաժեշտ առինք այդ սրբատեղիէն:

(Մէզր) ԳԷՈՐԳ ԳԱՅԱՐԵԱՆ

Աղեփաղարիս